

**Käytäntöjä, tavoitteita ja näkökulmia osallistamiseen
Jyväskylän kaupungin 2000-luvun alun
kulttuuriohjelmissa**

Enni Kuortti

Kandidaatintutkielma

Taidehistoria

Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Kevätlukukausi 2020

Sisällys

1. JOHDANTO	2
1.1 Tutkimusaihe ja -kysymykset	2
1.2 Tutkielman keskeisiä käsitteitä.....	3
1.3 Aineistona kulttuuriohjelmat	4
1.4 Analyysimenetelmä	6
2. OHJELMIEN KULTTUURIPOLIITTINEN KONTEKSTI.....	6
2.1 Osallisuus kulttuuripoliitiikan trendinä	6
2.2 Kunta kulttuurialan kehittäjänä ja toimijana.....	8
3 JYVÄSKYLÄN SEUDUN LASTENKULTTUURIPOLIITTINEN OHJELMA	9
3.1 Osallistaminen osana lastenkulttuuripoliittista ohjelmaa	9
3.2 Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman osallistamisstrategia.....	12
4 JYVÄSKYLÄN KULTTUURISTRATEGIA VUOTEEN 2012	15
4.1 Osallistaminen osana kulttuuristrategiaa	15
4.2 Kulttuuristrategian osallistamisstrategia.....	18
5 JYVÄSKYLÄN KULTTUURISUUNNITELMA	20
5.1 Osallistaminen osana kulttuurisuunnitelmaa	20
5.2 Kulttuurisuunnitelman osallistamisstrategia.....	21
6 PÄÄTÄNTÖ.....	24
LÄHTEET	27
LIITE 1: kulttuuriohjelmien työryhmät.....	29

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimusaihe ja -kysymykset

Suomessa julkinen sektori on merkittävä kulttuurialan toimija niin kansallisella kuin paikallisellakin tasolla. Vaikka opetus- ja kulttuuriministeriön linjaukset vaikuttavat paikallisenkin tason kulttuuripolitiikkaan, monilla kaupungeilla on myös omat kulttuuriohjelmsa, joissa tehdään linjauksia kulttuuritoimen tavoitteista, ilmaistaan toimintaa ohjaavia arvoja sekä luodaan pohjaa päätöksenteolle. Kandidaatintutkielmassani tarkastelen kolmea Jyväskylän kaupungin kulttuuriohjelmaa osallisuuden ja osallistamisen näkökulmista.

Kuntien toimintaa kulttuurialalla on tärkeää tutkia, koska ne ovat sen merkittäviä toimijoita niin tuottajina kuin rahoittajinakin. Osallistamista ja yleistötyötä tutkinut Arto Lindholm lähestyy osallistamista koskevan tieteellisen keskustelun tärkeyttä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta:

Kulttuuria ja taidetta tuetaan merkittävältä osaltaan julkisin varoin. Koska kulttuuri- ja taideyleisö on paremmin ansaitsevaa, paremmassa yhteiskunnallisessa [asemassa] olevaa, paremmin koulutettua ja urbaanimpaa väkeä kuin väestö keskimäärin, merkitsee kulttuurin tukeminen verovaroin tulonsiirtoa vähävaraisilta yhteiskunnan eliitille.¹

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten osallistamista käsitellään kulttuuriohjelmissa?

Tutkin, mitä merkityksiä osallistamiseen liitetään, eli mitä sillä tarkoitetaan. Lisäksi tarkastelen ohjelmissa osallistamiselle annettua painoarvoa, kuten sitä, onko osallistaminen nostettu keskeiseksi kulttuuritoimen missioksi.

2. Minkälaisia osallistamisstrategioita ohjelmista on luettavissa?

Selvitettyäni osallistamiselle annetut merkitykset etsin ja nostan esille ne toimenpiteet, jotka ohjelmien mukaan edistäisivät kaupunkilaisten osallistumista ja/tai osallisuutta – eli osallistavat toimenpiteet. Tarkastelen myös ohjelmissa esiteltyjen kehitystavoitteiden liitoksia osallistamiseen ja osallisuuteen. Näin muodostan kuvan siitä, miten osallistamista suunnitellaan, eli minkälaisia ovat ohjelmien osallistamisstrategiat.

¹ Lindholm 2015b, 26.

1.2 Tutkielman keskeisiä käsitteitä

Osallistamisella tarkoitetaan yleensä hallinnon tavoitteellista toimintaa lisätä osallistumista ja edistää osallisuutta. Osallistamisen käsitettä on kritisoitu viranomaisten ja instituutioiden näkökulman korostamisesta². Tästä näkökulmasta katsottuna osallistaminen on kohdettaan vähättelevää ja holhoavaa. Timo Häyrynen huomauttaa, että koska kaikilla meillä on oma kulttuurimme, oli se sitten jääkiekon seuraamista tai festivaaleihin osallistumista, osallistaminen on siirtymistä yhdestä kulttuurista toivotumpaan³. Ja jos ei ole tiedossa tarkkaa visiota siihen, minkälaiseen kulttuuriin pitäisi osallistua, osallistaminen jää ”löysäksi” päämääräksi ja merkitsee vain kulttuuritapahtumien kävijäkunnan kartuttamista välittämättä siitä, saavatko kävijät mitään hyötyä kulttuuriin osallistumisesta.⁴ Huolimatta osallistamisen negatiivisista konnotaatioista se kuvaa osuvasti ajatusta tutkielmani keskiössä – kulttuuritoimen pyrkimystä ohjata osallisuutta omalla toiminnallaan.

Osallistamisella on useita lähikäsitteitä, joille annetaan tyypillisesti positiivisempi sävy – esimerkiksi osallisuus, saavutettavuus ja osallistuminen. Näille käsitteille on tosin yhteistä se, että niille annetaan eri lähteissä eri merkityksiä, tai sitten niitä kohdellaan synonyymeinä tai niiden merkityksiä pidetään itsestään selvinä⁵. Tutkittaessa osallistamista käsitteleviä tekstejä onkin tärkeää kiinnittää huomioita näiden käsitteiden käyttötapoihin. Esimerkiksi osallistumisen ja osallisuuden synonymisointi voi tarkoittaa sitä, että kaiken osallistumisen nähdään edistävän osallisuutta, ja tulkinnat siitä, mitä saavutettavilta palveluilta on lupa odottaa, vaihtelevat matalista hyvinkin korkeisiin odotuksiin.

Kulttuuriosallistumisen vaikutuksia tutkinut Inga Kalvina järjestää kulttuuriosallistumista koskevaa tutkimusta kolmeen kategoriaan: vaikutuksia ja vaikuttavuutta tutkivaan, deskriptiiviseen, ja motivaatiota tutkivaan. Vaikuttavuutta ja vaikutuksia käsittelevässä tutkimuksessa mitataan ja määritellään kulttuuriosallistumisen kielteisiä ja myönteisiä vaikutuksia. Deskriptiivinen eli kuvaileva tutkimus puolestaan käsittää pääasiassa taide- ja kulttuurilaitosten sekä muiden kulttuurialan toimijoiden keräämiä kävijätietoja. Motivaatiota selvittävässä tutkimuksissa pyritään löytämään niitä tekijöitä, jotka selittävät ihmisten osallistumista tai osallistumattomuutta.⁶

² Virolainen 2015a, 57.

³ Häyrynen 2006, 117.

⁴ Häyrynen 2006, 117.

⁵ Virolainen 2015b, 12.

⁶ Kalvina 2004, 45.

Oma tutkielmani sijoittuu parhaiten motivaatiota selvittävien tutkimusten kategoriaan. Usein niissä keskitytään kuitenkin osallistujien ja ei-osallistujien ominaisuuksiin, kuten koulutukseen tai perhetaustaan. Minä puolestani etsin syitä osallistumiseen ja osallistumattomuuteen kulttuuritoimen toiminnasta: mitä yksilöiden ja ryhmien osallistamiseen vaikuttavia rakenteita siinä luodaan niin tietoisesti kuin tiedostamattomasti?

Tutkielmassani myös kulttuurin käsite on keskeinen. Kulttuurilla en tarkoita pelkästään vakiintuneiden taide- ja kulttuurilaitosten, kuten kaupunginteatterin ja Jyväskylän Sinfonian, ohjelmistoa. Sen sijaan kulttuuriin sisältyvät muun muassa myös harrastustoiminta, kulttuuri-identiteetti sekä kulttuuriympäristö. Tällainen käsitys vastaa sitä näkemystä, joka ilmenee kulttuuriohjelmista niin suoraan kirjoitettuna kuin rivien välistäkin.

1.3 Aineistona kulttuuriohjelmat

Aineistooni kuuluu kolme viimeisintä Jyväskylässä käyttöön otettua kulttuuriohjelmaa, jotka kattavat ajallisesti lähes kahden vuosikymmenen edestä kulttuurin kehittämisen strategista suunnittelua. Sulkuihin on merkitty lyhennetyt nimet, joita käytän ohjelmista tekstissäni. Kollektiivisesti kutsun aineistoani kulttuuriohjelmiksi tai pelkästään ohjelmiksi.

- Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma vuodelta 2005
(lastenkulttuuripoliittinen ohjelma)
- Jyväskylän kulttuuristrategia vuoteen 2012 vuodelta 2006 (kulttuuristrategia)
- Jyväskylän kulttuurisuunnitelma vuodelta 2017 (kulttuurisuunnitelma)

Kunkin strategiatyön tekemiseksi koottiin työryhmä. Niiden jäsenet olivat pääosin jyväskyläläisten taide- ja kulttuurilaitosten johtohahmoja (Liite 1), jotka tuskin edustavat sitä matalasti koulutettua sosioekonomista ryhmää, jonka jäsenet ovat yliedustettuja ei-kävijöiden joukossa⁷. Osallistaminen ei kuitenkaan ole minkään edustetun tahon pääasiallinen tehtävä, vaikka kulttuurin kentällä ollaankin yleisellä tasolla tietoisia osallisuuden ja osallistamisen merkityksestä nykypäivän kulttuuripolitiikassa. Työryhmissä edustettujen kulttuurialan toimijoiden on otettava osallisuuden lisäksi huomioon esimerkiksi tuottamansa kulttuurin tasokkuus sekä taloudelliset puitteet. Tämä näkökulma on ilmeisesti otettu huomioon jo ohjelmia laadittaessa, sillä prosessin aikana on kuultu kaupungin asukkaita esimerkiksi keskustelutilaisuuksia ja internet-kyselyitä hyödyntämällä. Näin on

⁷ Lindholm 2015a, 66.

kerätty tietoa siitä, minkälaiselle kulttuuritoiminnalle on kaupunkilaisten puolelta kysyntää ja mitkä asiat koetaan tärkeinä.

Olen rajannut aineistoni ulkopuolelle muita kulttuuria sivuavia ohjelmia, kuten kaupungin kokonaisstrategiat sekä Kulttuuri ja terveys -työryhmän toimenpide-esityksen vuodelta 2004. Nämä ohjelmat olen jättänyt työni ulkopuolelle sen takia, että ne eivät käsittele yksinomaan kulttuuria, tai kulttuuria käsitellään niistä osana yhtä sektoria, kuten peruskoulua tai terveydenhuoltoa. Sen sijaan Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittisen ohjelman olen sisällyttänyt aineistooni, koska siinä käsitellään lastenkulttuuria monialaisesti. Lastenkulttuuri on ollut myös yksi kansallinen kulttuuripolitiikan 2000-luvun painopistealueista, joten se on riittävän merkittävä kulttuuripolitiikan osa-alue tarkastelun kohteeksi.

Kulttuuriohjelmien tekstilaji on strategia. Strategian tekstilajina tunnistaa tietynlaisista tavoitteista ja osista, sanastosta ja tavoista ilmaista asioita. Kulttuuriohjelmat rakentuvatkin strategioille tyypillisistä osista, jotka ovat toimintaympäristön, toimintaa ohjaavien arvojen, tavoitteiden, sekä keinojen kuvaukset⁸. Tekstilajien sisällä on toki jonkin verran painopiste-eroja, ja tämä näkyy myös aineistossani. Esimerkiksi kulttuurisuunnitelmassa toimintaympäristön kuvaus on minimaalista ja pääpaino on kehitystavoitteissa, kun taas lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa ja kulttuuristrategiassa toiminnan kontekstin kuvaus muodostaa merkittävän osan asiakirjoja.

Kulttuuriohjelmien luonnin voidaan nähdä olevan osoitus siitä, että Jyväskylän kaupunki haluaa olla aktiivinen toimija kulttuurialan kehityksessä. Kulttuuriohjelmia analysoitaessa onkin otettava huomioon se, että niitä ei ole tehty vain osallistamisen ja osallisuuden strategista suunnittelua varten. Missä tahansa ohjelmassa, jossa ei käsitellä vain osallistamista, se kilpailee tilasta muiden aihepiirien ja näkökulmien kanssa. Voisi ajatella, että todellinen kanta osallistamiseen muodostuu kulttuuritoimen arjessa, ei asiakirjoissa. Kulttuuriohjelmien perusteella voi kuitenkin muodostaa kuvan siitä, mikä on kulttuuritoimen linja osallistamiseen. Strategiaa tekstilajina – sekä tekstejä yleensäkin – leimaa viestinnällinen tehtävä: niiden tarkoitus on sanoittaa suunnitelmia, sillä kuten kuntasektorien strategiatöitä tutkineet Sorsa, Pälli, Vaara ja Peltola muotoilevat:

Joka tapauksessa kirjoitetut tekstit ovat sekä koko yhteiskunnassa että tarkemmin organisaatioissa keskeinen ymmärryksen väline, mikä näkyy siinä, että asioita ei tavallaan ole olemassa ennen kuin ne tavalla tai toisella kirjataan teksteiksi.⁹

⁸ Sorsa, Pälli, Vaara & Peltola 2010, 18-19.

⁹ Sorsa, Pälli, Vaara & Peltola 2010, 16.

1.4 Analyysimenetelmä

Analyysiani varten sovellan aineistolähtöistä analyysia. Sisällönanalyysissa aineiston sisältämä informaatio pelkistetään tai pilkotaan, ja järjestellään uudelleen, jotta saadaan aikaan selkeä kuva tutkittavasta ilmiöstä johtopäätösten muodostamista varten¹⁰. Tämä tehdään nostamalla aineistosta esille tutkimusongelmaa tai -kysymyksiä ajatellen olennaiset kohdat ja ryhmittelemälle ne uusiksi kokonaisuuksiksi¹¹. Aineistolähtöinen lähestymistapa tarkoittaa sitä, että tutkimus ei nojaudu mihinkään valmiiseen teoriaan, vaikkakaan puhdasta aineistolähtöisyyttä ei ole – esimerkiksi tässä tutkielmassa olemassa olevat käsitteet ja aiempi tutkimus ovat vaikuttaneet aineistosta tekemiini havaintoihin ja tulkintoihin. En kuitenkaan nojaudu analyysissani mihinkään yksittäiseen teoriaan tai luokittelutapaan.

Tarkastelen kulttuuriohjelmia erillisinä asiakirjoina tutkimuskysymyksieni kautta. Päättänessä muodostan kokonaiskuvan siitä, millainen kokonaisuus ohjelmista syntyy, eli millaista kulttuuripoliittikkaa osallistamisen osalta Jyväskylässä on haluttu toteuttaa. Mitkä ovat olleet keskeisimpiä toistuvia linjauksia, ja ovatko ohjelmat toisaalta poikenneet selkeästi toisistaan? Ensimmäiseksi esittelen kuitenkin ohjelmien kulttuuripoliittisen kontekstin. Tarkastelen, miksi juuri osallistamisen voi odottaa esiintyvän kulttuuriohjelmien teemana. Lisäksi selvennän kunnan roolia ja mahdollisuuksia toimia osallistavana kulttuurialan toimijana.

2. OHJELMIEN KULTTUURIPOLIITTINEN KONTEKSTI

2.1 Osallisuus kulttuuripoliittikan trendinä

Osallistaminen ja osallisuus ovat nousseet etenkin 2010-luvulla osaksi monia kansallisia ja kansainvälisiä poliittisia asiakirjoja¹², mutta niiden tematiikka on ollut läsnä länsimaisessa kulttuuripoliitikassa ja kulttuuria koskevassa lainsäädännössä jo pidempään. Vuoden 1948 ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen artiklaan 27 on kirjattu oikeus osallistua sivistyselämään ja nauttia taiteista. Kansallisella tasolla Suomen perustuslaki velvoittaa julkisen

¹⁰ Tuomi ja Sarajärvi 2002, 110.

¹¹ Valli, Aaltola & Herkama 2018, 40-44.

¹² Virolainen 2015b, 6.

vallan varmistamaan jokaiselle yhtäläiset mahdollisuudet kehittää itseään ja edistämään yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Lisäksi siinä säädetään oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin.¹³

Vaikka lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset voidaankin nähdä 2000-luvun osallisuustrendin taustalla, siihen ovat vaikuttaneet myös viimeaikaisemmat tekijät. Kulttuurilla on havaittu olevan myönteisiä vaikutuksia terveyteen ja elämänlaatuun, mikä on legitimoinut kulttuurin merkitystä yhteiskunnalle, mutta toisaalta johtanut sen arvon välineellistymiseen. Kestävän kehityksen retoriikassa on noussut esille sen kulttuurinen ulottuvuus, jossa kulttuuri nähdään resurssina, johon jokaisella yksilöllä on oikeus osallistua ja vaikuttaa¹⁴. Samalla lailla ajatus aktiivisesta kansalaisuudesta ja eritoten kulttuurisesta kansalaisuudesta¹⁵ on synnyttänyt vaatimuksia luoda osallisuudelle suotuisia rakenteita ja toimintatapoja. Näille ajattelutavoille on yhteistä kulttuurikysymysten sitominen sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmiin. Näin tarkasteltuna kulttuuri hahmotetaan etuoikeuden sijaan perusoikeutena.

Kansalaisten kulttuurisia oikeuksia korostaneiden diskurssien lisäksi myös muutokset hallinnossa ovat vaikuttaneet näkemyksiin siitä, mikä on kuntalaisen asema suhteessa julkiseen vallan tukemaan kulttuuritoimintaan. 1990-luvulta alkaen uuden julkisjohtamisen (*New Public Management*) ja julkishallinnon opit (*New Public Governance*) ovat haastaneet julkisen vallan keskusjohtoista hierarkiaa, jossa kuntalainen on ikään kuin alamainen, jota koskevat päätökset tehdään hänen yläpuolellaan ja hänen vaikutusvaltansa ulottumattomissa. Sen sijaan on siirrytty kohti asiakaslähtöisyyttä sekä verkostomaista palveluiden tuottamista.

Osallisuus ja osallistaminen eivät ole viime vuosikymmenien keksintöjä, vaan niiden juuret ovat aikaisemmassa kulttuuripolitiikan perinteessä. Edellä mainituista moninaisista syistä ne nousivat kuitenkin 2000-luvun kulttuuripolitiikan keskiöön. Seuraavaksi hahmottelen kuvaa siitä, minkälaisia valmiuksia ja velvollisuuksia kunnilla on kulttuurin ja erityisesti osallistamisen suhteen.

¹³ Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

¹⁴ Kalvina 2004, 41.

¹⁵ *Cultural citizenship* eli kulttuurinen kansalaisuus kuvaa ajatusta siitä, että kulttuuri ja siihen liittyvät oikeudet ovat osa kansalaisena olemista. Katso esim. Mäkinen 2004.

2.2 Kunta kulttuurialan kehittäjänä ja toimijana

Kansalliset ja kansainväliset tavoitteet ja linjaukset, yksityisen ja kolmannen sektorin kulttuuritoimijat sekä tietysti myös osallistujat määrittävät pitkälti kulttuurialan kehitystä. Siinä missä nämä muut tahot vaikuttavat kuntiin, vaikuttavat kunnat myös vuorostaan niihin. Kunnilla onkin huomattavaa päätösvaltaa alueellaan järjestettävään kulttuuritoimintaan. Tässä merkittävä toimija on kunnanvaltuusto, joka paikalliset olosuhteet huomioon ottaen asettaa kulttuuritoimelle sen keskeisimmät tavoitteet ja arvot¹⁶.

Kaupunginvaltuuston ja -hallituksen lisäksi Jyväskylän kulttuurielämään vaikuttavat kaupunginhallituksen alla toimiva kulttuuri- ja liikuntalautakunta sekä kulttuuripalvelut. Kulttuuri- ja liikuntalautakunnan tehtäviin kuuluu muun muassa kulttuuritoiminnan johtaminen, suunnittelun ja täytäntöönpanon valvominen sekä kulttuuriin liittyvien asioiden valmistelu kaupunginhallitukselle ja -valtuustolle. Se myös myöntää kulttuuriavustukset¹⁷. Kulttuuripalvelut puolestaan tuottaa erilaisia palveluita, kuten Kulttuuriaittaa ja Taideapteekkia, sekä järjestää tapahtumia¹⁸. Kuntien kulttuuritoimet tekevät usein yhteistyötä yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa, eikä Jyväskylä muodosta tässä suhteessa poikkeusta.

Kulttuuritoimen raameina toimii lainsäädäntö, sillä se määrittelee, mitä kunnilta odotetaan ja vaaditaan. Aineistoni kulttuurisuunnitelmia laadittaessa voimassa ollut laki kuntien kulttuuritoiminnasta määräsi, että kuntien on edistettävä, tuettava ja järjestettävä kulttuuritoimintaa ja mahdollisuuksia taiteen perusopetukseen¹⁹. Yhdessä edellä esitellyn kansainvälisen ja kansallisen lainsäädännön kanssa laki muodostaa kokonaisuuden, joka ohjaa kuntien kulttuuritoimea luomaan osallistumismahdollisuuksia ja huomioimaan toiminnan sosiaaliset vaikutukset.

Kulttuuriohjelmia laadittaessa Suomen kuntasektori oli yleisesti ottaen haasteellisessa tilanteessa. 2000-luvun alun kansantalouden myönteinen kehitys ei heijastunut kuntatalouksiin, sillä kunnille annettiin lisää velvoitteita ja vastuuta peruspalveluiden rahoituksesta siirrettiin valtiolta kunnille. Vastauksena tälle kehitykselle kunnat lisäsivät velkaansa ja nostivat veroprosenttejaan.²⁰ Epäsuotuisa taloustilanne jatkui finanssikriisin myötä 2010-luvulle.

¹⁶ Nislin & Sorjonen 2012, 3.

¹⁷ Kulttuuriavustukset. Jyväskylän kaupungin verkkosivut.

¹⁸ Kulttuuripalvelut. Jyväskylän kaupungin verkkosivut.

¹⁹ Laki kuntien kulttuuritoiminnasta (kumottu) 728/1992.

²⁰ Helin 2010, 94.

Tästä huolimatta kulttuurin rahoituskehitys oli myönteistä 2000-luvun alussa – määrärahat kasvoivat ripeästi veikkasvoittorahojen myötä. Myös valtionosuusjärjestelmän uudistuksella vuonna 2008 oli myönteisiä vaikutuksia kulttuurin rahoitukseen. Yleisen kulttuuritoimen valtionosuudet siirtyivät peruspalvelubudjettiin ja valtionosuusuudistus lisäsi museoiden, orkestereiden ja teattereiden valtionosuusrahoitusta.²¹ Vaikka kulttuurin rahoitusta on pyritty kehittämään entistä toimivammaksi, kuntien yleinen taloustilanne on vaatinut kulttuurialan toimijoita perustelemaan olemassaoloaan ja merkitystään niin osana yhteiskuntaa kuin kansantalouttakin.

Näyttää siis siltä, että toimintaympäristö ei ole tehnyt osallistamista ainakaan mahdolliseksi. On kuitenkin otettava huomioon, että suotuisa rahoituskehitys ei automaattisesti tarkoita sitä, että kunnissa on tehty linjauksia, jotka vahvistaisivat asukkaiden osallisuutta ja aktiivisuutta. Siksi onkin käännyttävä kulttuuriohjelmien puoleen, sillä juuri niissä selvennetään kulttuuritoimen strategisia painopisteitä. Aloitan analyysini aineistoni vanhimmasta kulttuuriohjelmasta, Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittisesta ohjelmasta.

3 JYVÄSKYLÄN SEUDUN LASTENKULTTUURIPOLIITTINEN OHJELMA

3.1 Osallistaminen osana lastenkulttuuripoliittista ohjelmaa

Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittisen ohjelman laatiminen alkoi vuonna 2004 ja se valmistui alkuvuodesta 2005. Ohjelman tavoitteena oli herättää keskustelua ja vaikuttaa lastenkulttuuria koskevaan päätöksentekoon²². Asiakirjassa ei määritellä, mille ajalle ohjelma laadittiin.

Aineistoni muista kulttuuriohjelmista eroten lastenkulttuuripoliittinen ohjelma laadittiin koko Jyväskylän seutua varten. Työryhmään olikin valittu jäseniä, jotka edustivat kulttuurialan toimijoita Jyväskylän maalaiskunnasta, Muuramesta ja Uuraisista. Vetovastuu oli kuitenkin Jyväskylällä, sillä kaupungin kulttuurilautakunta kokosi työryhmän, ja sen puheenjohtaja toimi myös työryhmän puheenjohtajana (Liite 1). Lisäksi myös molemmissa muissa aineistoni kulttuuriohjelmissa

²¹ Kangas & Pirnes 2015, 76.

²² Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 4.

korostetaan kuntien kulttuuritoimien välistä yhteistyötä, joten huolimatta siitä, että yksi niistä on tehty seudullisena yhteistyönä, ohjelmat ovat verrattavissa keskenään.

Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa osallistaminen nostetaan selkeästi yhdeksi kulttuuritoimen tehtävistä. Kaupunkilaisia houkuttelevien palveluiden tärkeyttä korostetaan kautta ohjelman. Esimerkiksi toimintaympäristön kuvailussa tuodaan esille, että monet kulttuurialan toimijat ovat vetäneet puoleensa runsaasti tai monenlaisia osallistujia. Lukijan huomion kiinnittäminen menestyksekkäästi osallistujia keränneisiin tapahtumiin ja palveluihin osoittaa, että ohjelmatyöryhmä pitää osallistujien määrää ja moninaisuutta merkinä kulttuuritoiminnan laadukkuudesta ja kannattavuudesta.

Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa kulttuurin tärkeyttä perustellaan osin sen välineellisellä arvolla²³. Kuten luvussa 2 todettiin, osallistaminen on noussut kulttuuripoliitikassa tärkeäksi muun muassa sen toivottujen seurannaisvaikutusten takia – kulttuuriosallistumisen on osoitettu kytkeytyvän sekä fyysiseen, henkiseen että sosiaaliseen hyvinvointiin²⁴. Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelman mukaan osallistuminen kulttuuritoimintaan on lapsille erityisen tärkeää, sillä ”taiteellisella toiminnalla ehkäistään syrjäytymistä ja vahvistetaan liittymisen mahdollisuuksia.”²⁵

Tiedetään kuitenkin, etteivät kaikki ole kulttuuriosallistumisen suhteen samalla viivalla, vaan yleisö on hyvin valikoitunutta, etenkin korkeakulttuurin kohdalla²⁶. Osallistujat eivät siis ole sattumanvaraisesti muodostunut ryhmä, vaan tietyt taustatekijät esiintyvät johdonmukaisesti osallistumattomuuden taustalla²⁷. Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa yleisön valikoituneisuus tiedostetaan, sillä esille nostetaan tietyt kohderyhmät, joiden osallistumisen tiellä on esteitä. Osallistaminen rinnastetaankin ohjelmassa saavutettavuuden parantamiseen.

Saavutettavuuden parantaminen ei ole varsinaisesti sama asia kuin osallistaminen, sillä osallistaminen voi olla muutakin kuin saavutettavuuden parantamista. Saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, että palvelujen käyttäminen on mahdollista huolimatta sellaisista tekijöistä, jotka voisivat rajoittaa tai vaikeuttaa yksilöiden osallistumista. Näihin tekijöihin kuuluvat esimerkiksi kieli, terveydentila, taloudelliset resurssit ja asuinalue. Palvelut voivat olla saatavilla, mutta eivät

²³ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 12.

²⁴ Heikkilä 2015, 33.

²⁵ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 13.

²⁶ Lindholm 2015b, 24.

²⁷ Lindholm 2015b, 26.

saavutettavissa.²⁸ Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa saavutettavuudella tarkoitetaan tosin molempia asioita.

Ohjelmassa saavutettavuutta ei pidetä kuitenkaan osallistamisen päätepisteenä. Kulttuuritoimintaan osallistumisen pitäisi olla kaikille mahdollista, mutta lisäksi sen pitäisi olla lasten ja nuorten näkökulmasta mielekästä ja vaikuttaa positiivisesti heidän elämänlaatuunsa – toisin sanoen kulttuuritoimen pitää pyrkiä myös osallisuuden luomiseen. Osallisuuden keskeinen asema ohjelmassa on selkeä, sillä sen vahvistaminen on nimetty yhdeksi ohjelman pääkehityskohteista, joita tarkastelen tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Lisäksi osallisuutta käsitellään ohjelmassa monipuolisesti, sen eri muodot huomioiden. Osallistamista ei käsitetä vain yleisöjen saattamiseksi palveluiden ja tapahtumien pariin, vaan sen ohella nostetaan esille se, että lapsille ja nuorille tulisi tarjota mahdollisuuksia osallistua myös heitä itseään koskevaan päätöksentekoon ja kulttuuritoiminnan suunnitteluun. Lastenkulttuuri on muun kulttuurin tavoin poliittisten päätöksentekoprosessien kohteena, joten siihen vaikuttaminen on kytköksissä vallan kysymyksiin, kuten kysymyksiin siitä, kenen ääntä kuunnellaan, kuka saa osallistua tiedon tuottamiseen ja kuka määrittelee, minkälaiseen kulttuuriin ja taiteeseen nuoria tutustutetaan peruskoulussa ja taiteen perusopetuksessa. Tätä osallisuuden poliittista ulottuvuutta ei tuoda esille aineistoni kahdessa muussa kulttuuriohjelmassa.

Kun korostetaan kulttuuriosallistumisen merkitystä hyvinvoinnin vahvistajana tai voimaannuttamiskeinona, saatetaan unohtaa tai tarkoituksellisesti sivuuttaa kulttuurin itseisarvo. Kysymykseksi nousee, onko kulttuuriin osallistuminen ja sen kokeminen omaksi väline vai päämäärä. Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa kulttuuriin ja taiteeseen osallistuminen nostetaan arvokkaaksi kokemukseksi jo itsessään²⁹. Yksittäisen maininnan lisäksi tämä ilmenee siten, että osallistamista lähestytään ohjelmassa osallistumisen esteiden purkamisen ohella myös houkuttelemisena. Kulttuurin nähdään olevan merkityksellistä myös niille lapsille, jotka pystyisivät osallistumaan toimintaan, mutta jotka eivät syystä tai toisesta ole kiinnostuneita tai tietoisia osallistumismahdollisuuksista. Sen takia myös niitä lapsia, joille osallistuminen ja osallisuus on suhteellisesti vaivattomimpia, pitäisi osallistaa.

Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa osallisuus nähdään monesta palasesta koostuvana ilmiönä. Antoisien osallistumiskokemusten lisäksi osallisuutta luovat vaikutusmahdollisuudet ja osallistuminen kulttuuritoiminnan suunnitteluun. Osallistamisen

²⁸ Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus kulttuuripoliitikassa. Cuporen tietokortteja 3, 2017.

²⁹ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 12.

hahmotetaan olevan tärkeää sen sosiaalisten ja terveydellisten vaikutusten lisäksi myös siksi, että lapsille kulttuurin kohtaaminen on jo itsessään arvokasta. Syynä osallistamisen ja osallisuuden aihepiirien näkyvyydelle voi pitää lapsien välisen epätasa-arvoisuuden huomioimista ja ongelmaksi määrittelemistä. Ongelmakohtien identifiointi on toiminut pohjana osallistamisen strategiselle suunnittelulle.

Osallistaminen, osallisuus ja ylipäätään osallistujien näkökulma ovat lastenkulttuuripoliittisen ohjelman keskiössä, ellei jopa sen pääroolissa. Ohjelmaa määrittelee vahvasti kulttuuritoiminnan lähestyminen yleisön, tässä tapauksessa lasten, näkökulmasta. Tämä lähtökohta välittyy ohjelman toisiin painopisteisiin, kuten kulttuurilaitosten ja hallinnollisen yhteistyön kehittämiseen. Osallistujien huomioimista sivutaan ohjelman kaikkien kehityskohteiden yhteydessä.

3.2 Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman osallistamisstrategia

Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa osallistaminen hahmotetaan siis keskeiseksi osana kulttuuritoimen tehtäväkenttää. Ihanteellisesti kulttuuriosallistuminen on yksilön näkökulmasta elämyksellinen mutta matalan kynnyksen kokemus, jolla on lisäksi myönteisiä seurannaisvaikutuksia yleiseen elämänlaatuun. Seuraavaksi tarkastelen niitä osallistamiseen liittyviä kehityskohteita ja toimenpiteitä, joiden hahmotetaan edistävän osallisuutta ja aktiivisuutta. Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa lastenkulttuurin kehittämistä hahmotellaan viiden pääkehittämistavoitteen kautta, joiden yhteydessä on toimenpide-ehdotuksia niiden saavuttamiseksi:

- osallisuuden vahvistaminen
- taide- ja kulttuurikasvatus
- kulttuuri- ja taidelaitokset
- monikulttuurisuus
- koulutus, tutkimus ja arviointi

Nimensä mukaisesti osallisuuden vahvistaminen on osallistamiseen liittyvä kehitystavoite, mutta aihepiiriä sivutaan myös muiden kehitystavoitteiden yhteydessä. Ensisijaisesti aktivoinnissa nähdään keskeisenä saavutettavuuden parantaminen, jotta mahdollisimman moni pystyy osallistumaan kulttuuritoimintaan. Ohjelmassa mainitaankin monia osallistujien taustatekijöitä, jotka rajoittavat

lastenkulttuuritoimintaan osallistumista. Niiden lisäksi mainitaan muutamia yksittäisiä, osallistujiin liittymättömiä osallistumista rajoittavia ongelmia, kuten opetusajat³⁰.

Kulttuuriset erityisryhmät nostetaan ohjelmassa esille ryhmänä, jolle ei ole riittävän saavutettavia palveluita. Erityisesti huomioidaan monikulttuuriset ryhmät, ja niistä eritoten maahanmuuttajataustainen väestö³¹. Heidän osallistumisensa esteenä tuodaan esille juuri heille osoitetun lastenkulttuuritoiminnan puutteellinen saatavuus³². Kulttuuriin moninaisuuden lasketaan ohjelmassa myös lasten ja nuorten omat alakulttuurit, jotka on ohjelman mukaan kulttuuritoimen työssä huomioitava³³.

Lisäksi esille tuodaan terveydelliset erot³⁴. Terveydellisiä esteitä osallistumiselle voivat olla jotkin kehitysvammat ja perussairaudet, ja ohjelmassa mainitaankin, että tilojen pitäisi olla esteettömiä³⁵. Ohjelmassa ei kuitenkaan huomioida sitä, että esimerkiksi myös viestinnässä pitäisi kiinnittää huomiota esteettömyyteen. Myös alueellisen eriarvoisuuden nähdään rajoittavan lasten osallistumismahdollisuuksia. Ne konkretisoituvat liian pitkinä ajomatkoina tai huonoina liikenneyhteyksinä. Vanhempien työajat voivat myös estää osallistumisen pidemmän matkan takaa, tai sitten liikkuminen seudun sisällä voi yksinkertaisesti olla liian kallista. Alueelliset erot kytkeytyvätkin monin paikoin perheiden taloudellisiin resursseihin, jotka nähdään ohjelmassa esteenä etenkin taiteen perusopetukseen osallistumiselle³⁶.

Yhtenä keinona näiden ongelmien ratkomiseen ja osallisuuden edistämiseen pidetään kulttuuritoiminnan puitteiden kehittämistä saavutettavuuskysymykset huomioiden. Yksittäisinä tilatavoitteina mainitaan erikseen lähikirjaston perustaminen Kuokkalaan sekä tanssiesityksien ja klassisen musiikin konserttien esittämispaikkojen löytäminen. Yksittäisten tilojen lisäksi ohjelman mukaan myös laajempaa kulttuuriympäristöä tulisi kehittää lasten ja nuorten tarpeet ja turvallisuus huomioiden.³⁷ Ohjelmassa korostetaan myös yhteistyön tärkeyttä kolmannen sektorin, alueiden ja toisten hallintokuntien kanssa. Resurssien yhdistämisellä pyritään alueellisen kattavuuden ja lähikulttuurin edistämiseen.

³⁰ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 36.

³¹ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 9.

³² Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 37.

³³ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 10.

³⁴ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 10.

³⁵ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 35.

³⁶ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 17.

³⁷ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 35.

Toisena keinona osallisuuden edistämiseksi esitetään tarjonnan lisäämistä. Puutteita nähdään maahanmuuttajaperheille osoitetussa lastenkulttuurissa, minkä lisäksi sirkustaiteen kannalta opetuksen puute sekä teatteri- ja sanataiteen osalta opetuspaikkojen määrä nähdään ongelmallisena monipuolisen tarjonnan kannalta. Tarjonnan lisäämisellä ohjelmassa tarkoitetaan etenkin taiteen perusopetuksen opetuspaikkojen lisäämistä. Sinänsä perusopetuksen toiminnassa ei osoiteta ongelmia, vaan toimintaa halutaan tarjota mahdollisimman monelle ja lisätä tiettyjen taiteenalojen opetuspaikkoja, sekä aloittaa sirkustaiteen opetus Jyväskylän seudulla. Ongelmana nostetaan esille myös taiteen laajan opetusmäärän saatavuuden vaihtelu seuduittain.³⁸ Mutta vaikka kulttuuritarjontaa olisi saatavilla ja saavutettavissa, ei se takaa osallistumista saatikka osallisuutta. Ohjelmassa tiedostetaan, että lasten omakohtaisten kiinnostuksen kohteiden huomioiminen on osallisuuden luomisen kannalta välttämätöntä:

Kulttuuri ja siihen liittyvä toiminta ja palvelut pitää voida kokea omiksi. Tämä edellyttää sekä järjestetyissä kulttuuripalveluissa että tuettavassa omaehtoisessa toiminnassa sellaista, moninaisuutta, josta jokainen voi löytää itselleen tärkeitä ja läheisiä ilmaisun muotoja ja harrastusmahdollisuuksia.³⁹

Lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa ei osoiteta, millä tavalla monipuolista tarjonnan pitäisi olla, joten on vaikeaa arvioida, olisiko monipuolisuus innovatiivista oivaltamista, vai nykyisten, jo monipuolisina arvioitujen palveluiden tukemista jatkossakin. Konkreettiset esimerkit monipuolisesta tarjonnasta viittaavatkin enimmäkseen jo olemassa oleviin palveluihin ja toimijoihin. Vaikka ohjelmassa siis painotetaan, että lapsilla pitää olla moninaisia mahdollisuuksia, tämä tavoite vaikuttaa jääneen melko hahmottomaksi.

Toisaalta ohjelmassa tiedostetaan, että monipuolisia palveluja suunnitellessa lasten ja nuorten kuunteleminen on tärkeää. Lapsilähtöisyys määritellään kulttuuritoimen toimintaa ohjaavaksi periaatteeksi. Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan ohjelmassa ”sitä, että lapset ja nuoret ovat itse tärkeitä kulttuurin kehittäjiä ja tuottajia.”⁴⁰ Lapset halutaan huomioida heitä kuulemalla sekä heidän itse tuottamaansa kulttuuria tukemalla.

Lasten ja nuorten kuunteleminen heitä koskevassa päätöksenteossa nähdään tapana tutustua lastenkulttuuriin ja ymmärtää lasten toivomuksia. Parlamenttitoimikunta tai niitä vastaava toiminta mainitaan keinona kuunnella nuoria. Tämän keinon toimivuus lapsilähtöisyyden takaamiseksi riippuu siitä, mikä rooli valtuustolle annetaan: onko sillä vain mahdollisuus ”välittää toiveita päättäjille”, kuten ohjelmassa ilmaistaan?⁴¹ Ohjelmassa esitetään muitakin keinoja lapsilähtöisyyden

³⁸ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 36.

³⁹ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 13.

⁴⁰ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 34.

⁴¹ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 34.

takaamiseksi. Ohjelmatyöryhmä suosittelee lastenkulttuuriyhdyshenkilöiden nimeämistä eri hallinnonaloille ja kulttuurilaitoksiin. Lisäksi kulttuurilaitoksien toivotaan laativan omat lastenkulttuuriohjelmasa.⁴²

Kuuntelemisen lisäksi ohjelmassa nostetaan esille lapsilähtöisen toiminnan tukeminen⁴³. Lastenkulttuuria on sekä aikuisten lapsille, ja lasten itselleen tuottama ja kehittämä kulttuuri. Aikuiset eivät tuota eivätkä tyypillisesti myöskään osallistu lasten itselleen tuottamaan kulttuuriin. Poikkeuksena voisi pitää esimerkiksi vanhempien osallistumista lastensa leikkeihin. He ovat siis osin lastenkulttuurin ulkopuolella, vaikka aikuisten ja lasten tuottama kulttuuri ovatkin vuorovaikutussuhteessa.

Lapsilähtöisen kulttuuritarjonnan tukemisen voi ajatella ilmenevän kahdella tavalla. Ensimmäisessä niistä aikuiset omaksuvat tuottamaansa lastenkulttuuriin lasten ja nuorten tärkeiksi kokemia asioita. Toisessa tuetaan heidän omaehtoista toimintaansa. Näistä kahdesta tavasta jälkimmäistä painotetaan ohjelmassa tärkeänä tavoitteena lapsilähtöisyysperiaatteen lisäksi esimerkiksi siksi, että osa nuorista kaipaa vähemmän suorituspainotteista ja tavoitteellista harrastustoimintaa⁴⁴.

Näiden havaintojen mukaisesti lastenkulttuuripoliittisesta ohjelmasta ilmenevä osallistamisstrategia näyttää kiteytyvän kolmeen tekijään, jotka ovat saavutettavuuden parantaminen, tarjonnan monipuolistaminen ja lapsilähtöisyys. Näiden tekijöiden nähdään luovan sekä aktiivisuutta että osallisuutta tarjoamalla

Vasta vuosi ohjelman valmistumisen jälkeen valmistui kaupungin yleinen kulttuuristrategia. Näiden ohjelmien välillä on kuitenkin merkittävä ero siinä, miten keskeinen rooli osallistamiselle on annettu.

4 JYVÄSKYLÄN KULTTUURISTRATEGIA VUOTEEN 2012

4.1 Osallistaminen osana kulttuuristrategiaa

Jyväskylän kaupunginjohtaja nimitti kulttuuristrategiatyöryhmän vuonna 2004, eli kulttuuristrategiaa laadittiin osittain samanaikaisesti Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittisen ohjelman kanssa.

⁴² Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 34; 37.

⁴³ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 9.

⁴⁴ Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma 2005, 17.

Laadintaprosessia pitkitti kaupungin organisaatiomuutos, jonka myötä kulttuurilautakunnasta tuli kulttuuri- ja nuorisolautakunta. Samalla myös työryhmä koki muutoksia (Liite 1), joista huomattavin lienee Jukka Louhivuoren nimittäminen työryhmän uudeksi puheenjohtajaksi. Louhivuori oli toiminut myös lastenkulttuuripoliittisen ohjelman puheenjohtajana. Ohjelma, Jyväskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, valmistui vuonna 2006.⁴⁵ Sen liitteenä on Keskisuomalaisessa julkaistuja, kulttuuriaiheisiä kolumneja, joita en ole ottanut mukaan analyysiin.

Jyväskylän edellisen kulttuuristrategian laadinnasta oli tuolloin kulunut yli kymmenen vuotta. Uuden kulttuuristrategian tarvetta perustellaan kulttuuritoimen pidemmän aikavälin suuntaviivojen tarkastelulla. Kuten muutkin aineistoni kulttuuriohjelmia laatineet työryhmät, myös kulttuuristrategiatyöryhmä hyödynsi työskentelyssään keskustelutilaisuuksissa ja kyselyissä saatua palautetta kaupunkilaisilta ja ammattitaitoiljoilta.⁴⁶

Lastenkulttuuripoliittisen ohjelman tavoin kulttuuristrategiassakin paneudutaan huolellisesti toimintaympäristön kuvaamiseen. Mutta siinä missä lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa tuodaan esille pääasiassa onnistumisia ja kehittymismahdollisuuksia, kulttuuristrategiassa pohditaan myös reunaehtoja ja uhkakuvia. Uhkia tuodaan esille sekä SWOT-analyysin tulosten kautta että tarkastelemalla kulttuurialan tulevaisuutta, jota hahmotetaan kolmen mahdollisen linjan avulla. Linjoja ovat rappeuttava, nykytilanteeseen ankkuroitu sekä uutta luova linja. Rappeuttavan linjaan liitetään tiukka finanssipolitiikka, kun taas lisääntyvä rahoitus mahdollistaa uutta luovan linjan.⁴⁷ Näyttää siltä, että suurimpana uhkana kulttuurille pidetään julkisten varojen riittävyyttä.

Huoli toimintaedellytyksistä värittääkin kulttuuristrategiaa ja siinä tehtyjä painopistevalintoja. Kulttuuristrategiatyöryhmän lähtökohtana mainitaan halu välttää kahliutuminen ankaraan talousrealismiin, jotta kulttuurialan tulevaisuutta voitaisiin hahmotella innovatiivisesti ja lyhytnäköisyyttä välttämällä.⁴⁸ Tästä huolimatta kulttuuristrategian keskipisteessä on sellainen taide- ja kulttuuripolitiikka, jolla varmistetaan kulttuurin tuottajien toimintaedellytykset. Sitä vastoin kulttuurin kuluttajien toimintaedellytykset jäävät strategiassa vähemmälle huomiolle. Osin tästä syystä osallistamista ei ole nostettu kulttuuristrategian keskeisiksi teemoiksi.

Toimintaedellytysten turvaamisen lisäksi strategiassa korostetaan kaupungin kulttuuriprofiilin kehittämistä. Kulttuuri nähdään Jyväskylälle tärkeänä vetovoimatekijänä ja osana sen

⁴⁵ Jyväskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 7.

⁴⁶ Jyväskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 5.

⁴⁷ Jyväskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 14-16.

⁴⁸ Jyväskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 5.

elinvoimaisuutta, joskaan tätä voimavaraa ei hyödynnetä tarpeeksi kaupungin markkinoinnissa⁴⁹. Kulttuuristrategian mukaan profiloinnissa kannattaisi tukeutua ammattitaiteeseen sekä arkkitehtuurikaupungin maineeseen⁵⁰. Kulttuurikaupungiksi profiloitumisen kannalta keskeisinä elementteinä ei siis nähdä kaupunkilaisista kumpuavaa eikä myöskään niin sanottua matalaa kulttuuria.

Osallistaminen on siis kulttuuristrategian marginaalissa, mutta se ei jää täysin huomiotta. Siinä missä lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa se punoutuu koko ohjelman sisältöön, kulttuuristrategiassa aihepiirin käsittely jää yksittäisten mainintojen tasolle. Strategioille on tekstilajina tyypillistä se, että yksittäisiin aiheisiin ei välttämättä paneuduta yksityiskohtaisesti, mutta kehityskohteiden ja toimenpiteiden määrään suhteutettuna osallistamista käsitellään suppeasti ja pintapuolisesti.

Osallistamisen merkityksestä kulttuuristrategiassa on tosin selkeä kuva. Sen nähdään olevan sidottuna etenkin henkiseen hyvinvointiin, sillä kulttuuristrategian mukaan osallistumme kulttuuriin ”-- lisätäksemme ymmärrystämme vaikeasti hahmottuvasta maailmasta, rakentaaksemme itseämme henkisesti ja kerätäksemme voimia jaksaaiksemme paremmin arkipäivän askareiden keskellä.”⁵¹ Myös kulttuuritoimintaan osallistamisen sosiaaliset seurannaisvaikutukset tuodaan esille, nimenomaan kulttuurin potentiaali syrjäytymisen vastavoimana⁵². Osallisuus nähdään kulttuuristrategiassa siis myönteisenä ja tavoiteltavana asiana.

Syy osallistamisen marginaaliseen merkittävyyteen kulttuuristrategiassa voi arvella olevan myös siinä, että kaupunkilaisten mainitaan selvitysten mukaan tuntevan hyvin ja myös käyttävän erilaisia kulttuuripalveluita jo valmiiksi.⁵³ Vaikka edellä mainitut hahmotelmat kulttuurin potentiaalisista kehityskuluista on sisällytetty strategiaan tuomaan näkökulmia päätöksentekoon⁵⁴, niissä myös paljastetaan, mitä työryhmä pitää kulttuurielämässä toivottavina ja mitä vältettävänä ominaisuuksina. Niiden kautta selviää, että aktiivinen, ammattitaiteilijoiden kanssa yhteistyötä tekevä yleisö nähdään merkinä virkeästä kulttuurielämästä. Kulttuuristrategiassa ei väheksytä kaupunkilaisia tai pidetä heidän panostaan paikalliseen kulttuurielämään merkityksettömänä, vaan se pikemminkin nähdään kunnossa olevana jyvaskyläläisen kulttuurielämän perusominaisuutena – aktiivinen harrastaja- ja toimijapohja luetaan yhdeksi kaupungin vahvuuksista.⁵⁵

⁴⁹ Jyvaskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 14.

⁵⁰ Jyvaskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 11.

⁵¹ Jyvaskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 6.

⁵² Jyvaskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 18.

⁵³ Jyvaskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 10.

⁵⁴ Jyvaskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 14.

⁵⁵ Jyvaskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 27.

Kulttuuritoimintaan osallistuvien valikoituneisuus tuodaan esille vain hypoteettisena uhkana, osana rappeuttavan linjan vaikutuksia: ”Eri kuluttajaryhmien sivuuttaminen johtaa elitistiseen ’harvojen kulttuuriin’ ja kovien arvojen nousuun yhteiskunnassa.”⁵⁶ Tämä on huomattava ero verrattuna siihen kuvaan, joka luotiin vasta edeltävänä vuotena valmistuneessa lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa, jossa osallistumisen esteitä ja siten myös yleisön valikoituneisuutta nostettiin esille ja problematisoitiin enemmän. Näyttää siltä, että koska osallistumiskäyttäytymiseen ei nähdä erityisen raskauttavia syitä puuttua, osallistamisen strateginen suunnittelu on jätetty melko alkeelliselle tasolle.

4.2 Kulttuuristrategian osallistamisstrategia

Kulttuuristrategiassa osallistamista kaavaillaan melko yleisellä tasolla ja ehdotettujen toimien määrä verrattuna etenkin lastenkulttuuripoliittiseen ohjelmaan on suppea. Kuten jo edellä on todettu, kulttuuristrategiatyöryhmä vaikuttaa kantaneen huolta ammattitaiteilijoiden ja kulttuuri- ja taidelaitosten toimintaedellytyksistä kuntatalouden ongelmien keskellä. Tämä lähtökohta välittyi myös painopiste-ehdotuksiin, joita kulttuuristrategiassa on seitsemän:

- ammattitaiteen ja kulttuuri- ja taidelaitosten aseman vahvistaminen
- kulttuuritoiminnan tukeminen ja yhteistyö kolmannen sektorin kanssa
- kulttuuri- ja taidekasvatuksen ja nuorisokulttuurin aseman vahvistaminen
- festivaalit ja kansainvälinen yhteistyö
- kulttuuri hyvinvoinnin vahvistajana
- kulttuurin saavutettavuuden parantaminen
- kulttuuristen vaikutusten selvittäminen

Näistä painopiste-ehdotuksista kulttuuritoiminnan tukeminen, kulttuuri hyvinvoinnin vahvistajana ja kulttuurin saavutettavuuden parantaminen liittyvät läheisimmin osallistamiseen. Muilla painopiste-ehdotuksilla tavoitellaan kulttuurin legitimoitua osana Jyväskylän markkinointia ja elinkeinoelämää.

Vaikka osallistamisen näkökulma huomioidaankin useammassa painopiste-ehdotuksessa, ainekset kaupunkilaisten osallistamiseksi jäävät niukoiksi. Kulttuuristrategiassa nostetaan kulttuuritoimen tavoitteeksi myös hyvinvoinnin vahvistaminen kulttuurin avulla, mutta ainoana toimenpiteenä mainitaan yhteistyön lisääminen sosiaali- ja terveystalouden kanssa. Esille ei myöskään tuoda sitä, miltä osin saavutettavuutta pitäisi parantaa, vaikka se on yksi painopiste-ehdotuksista. Tästä syystä

⁵⁶ Jyväskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 15.

toimenpide-ehdotuksetkin ovat vähälukuisia, mutta esille nostetaan esimerkiksi alueellinen kehittäminen tapana vastata paikallisiin tarpeisiin ja luoda yhteisöllisyyttä. Lisäksi esille tuodaan myös tilojen moninaiskäyttö, joka mahdollistaisi monipuolisemman kulttuuritoiminnan.⁵⁷

Kulttuuristrategiassa toistuukin lastenkulttuuripoliittisessa ohjelmassa esiintyvä ajatus kulttuurin moninaisuudesta laajan yleisön takaajana. Monipuolisuuden puolestaan takaa harkittu mutta toisaalta uskalias avustuspolitiikka. Sen avulla halutaan sekä tukea vakiintuneita toimijoita että luoda toimintamahdollisuuksia uusille tulokkaille. Myös erityisryhmien toimintaa ja ruohonjuuritahon omaehtoisuutta aiotaan tukea avustuksin.⁵⁸ Aineistoni kahdessa muussa kulttuuriohjelmassa rahoituskysymyksiä ei tuoda suoraan esille kehityskohteiden yhteydessä, joten on mielenkiintoista, että kulttuuristrategiassa toimenpiteitä perustellaan niiden kannattavuutta kulttuuristen ja sosiaalisten vaikutusten lisäksi avoimesti myös taloudellisilla vaikutuksilla.

Saavutettavuuden ohella kulttuuristrategiassa nähdään yhteistyön kehittäminen tapana edistää kaupunkilaisten kulttuuriosallistumista ja osallisuutta. Yhteistyötä halutaan kehittää monien toimijoiden, kuten ammattitaiteilijoiden, kaupunkilaisten, kulttuurilaitosten, järjestöjen, yritysten, hallintokuntien ja alueiden välillä. Yhteistyö tuodaan esille tapana kehittää palveluprosesseja sekä tehostaa resurssien käyttöä⁵⁹. Kaupunkilaisten toivotaan tekevän yhteistyötä etenkin kulttuuri- ja taidelaitosten kanssa tarjonnan monipuolistamiseksi. Yhteistyö tarkoittanee tässä yhteydessä siis kaupunkilaisten toivomusten huomioimista toimintaa suunnitellessa. Tämäkin toisaalta kehystetään kulttuurin elinvoimaisuuden turvaavaksi toimenpiteeksi, eikä niinkään osallisuuden luomiseksi: ”Voimia kokoamalla ja verkostoitumalla toiminta voidaan jatkossakin pitää tasokkaana ja monipuolisena.”⁶⁰

Osallistamisen kannalta keskeisinä toimina pidetään siis saavutettavuuden parantamista, yhteistyön kehittämistä ja monipuoliseen tarjontaan tähtäävää avustuspolitiikkaa. Toimenpide-ehdotusten vähäisen määrän takia osallistamisstrategia jää kuitenkin pintapuoliseksi. Kulttuuristrategian kaikkia kehityskohteita voisi toki tulkita niin, että niillä on osallisuutta ja aktiivisuutta tukevia seurannaisvaikutuksia. Koska osallistamista ei kuitenkaan suunnitella strategisesti, täsmällisesti ja tarkoituksellisesti, osallisuuden ja aktiivisuuden kehityksen on annettu kulttuuristrategian perusteella jäädä sattuman varaan.

⁵⁷ Jyväskylän kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 20.

⁵⁸ Jyväskylän kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 18.

⁵⁹ Jyväskylän kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 9.

⁶⁰ Jyväskylän kulttuuristrategia vuoteen 2012, 2006, 12.

5 JYVÄSKYLÄN KULTTUURISUUNNITELMA

5.1 Osallistaminen osana kulttuurisuunnitelmaa

Vaikka kulttuuristrategian oli tarkoitus olla nimensä mukaisesti voimassa vuoteen 2012, sitä seurannut kulttuurisuunnitelma hyväksyttiin kulttuuri- ja liikuntalautakunnassa vasta vuoden 2017 lopussa ja otettiin voimaan vuoden 2018 alussa. Työryhmä koostui julkisen sektorin kulttuuritoimijoista (Liite 1), mutta myös kaupunkilaiset saivat mahdollisuuden osallistua ohjelman tekemiseen kyselyyn vastaamalla ja sen luonnosta sai kommentoida niin yleisötilaisuuden yhteydessä kuin verkossakin. Lisäksi kommentointipyynnöksiä lähetettiin jyvaskyläläisille kulttuurin toimijaryhmille, joita ei tarkemmin määritellä.⁶¹ Kulttuurisuunnitelmassa ei määritellä sen voimassaoloaikaa.

Kulttuurisuunnitelmassa esitetään kunnianhimoinen visio Jyväskylästä voimistuvana kulttuurikaupunkina, jonka tarjonnalla on annettavaa niin kaupunkilaisille kuin yksityiselle sektorillekin. Tiiviistä esitysmuodosta huolimatta siinä onnistutaan nostamaan esille monia kulttuuripolitiikan näkökulmia. Esille nostetaan teemoja elinkeino- ja taidepolitiikasta aina kaupungin imagon rakentamiseen ja keskusta-alueen kehittämiseen. Kulttuurisuunnitelman tiivyydestä ja laajasta aihealueesta huolimatta myös osallisuus ja osallistaminen on huomioitu osana kaupungin visiota.

Kulttuuriosallistumisen ja siten myös osallistaminen merkitykseksi määritellään oppimisen, kasvun, sivistyksen ja hyvinvoinnin tukeminen⁶², eli myös tässä ohjelmassa korostuu kulttuurin rooli elämänlaadun kohentajana. Hyvinvointi käsitetään arkielämässä rakentuvaksi, ja kulttuurisuunnitelmassa toistuukin ajatus kulttuurin sitomisesta osaksi kaupunkilaisten arkea. Tällaisen vision toteutuessa kulttuuri ei olisi yksilön elämässä läsnä vain yksittäisinä arkea rikkovina elämyksinä, vaan jokapäiväisessä elämässä läsnä olevana voimavarana. Esimerkiksi tilojen halutaan toimivan kaupunkiyhteisön yhteisinä olohuoneina ja kaupunkiympäristöä halutaan estetisoida. Osallistumisen halutaan olevan mahdollisimman matalan kynnyksen takana.

⁶¹ Jyväskylän kulttuurisuunnitelma 2017, 4.

⁶² Jyväskylän kulttuurisuunnitelma 2017, 7.

Kaupunkilaisten osallistamista päätöksentekoon, suunnitteluun tai tiedon tuottamiseen ei puolestaan aseteta kulttuurisuunnitelman tavoitteeksi. Aikaisempiin ohjelmiin verrattuna siinä ei juurikaan tuoda esille näkökulmaa kaupunkilaisten mielipiteistä, toiveista ja tarpeista kulttuuritoimen työtä palvelevina resursseina. Kulttuurisuunnitelmassa osallistamisen tavoitteena onkin pääasiassa tehdä kaupunkilaisista kävijöitä. Osallisuuden rakentumisen kannalta yksilöiden ja ryhmien valta vaikuttaa heitä koskeviin asioihin, tässä tapauksessa heille osoitettuihin palveluihin, on kuitenkin välttämätöntä⁶³. Ilman vaikutusmahdollisuuksia yleisö jää ulkopuoliseksi niistä prosesseista, joiden kautta kulttuuria tuotetaan. Niinpä pelkkään kävijöiden lisäämiseen keskittyminen sotii vastaan tavoitetta lisätä osallisuutta kuromalla kiinni railoa arjen ja kulttuurin välillä.

Mutta kuten muissakin ohjelmissa, myös kulttuurisuunnitelmassa painotetaan omaehtoisen toiminnan tärkeyttä. Kulttuurisuunnitelmassa omaehtoisen kulttuurin nähdään täydentävän taide- ja kulttuurilaitoksien toimintaa, ja kulttuurikaupungin visioon on sisällytetty maininta ruohonjuuritason kulttuuritoiminnan vireydestä⁶⁴. Alakulttuurien itsenäisestä, mahdollisesti avustuksin tuetusta menestyksestä ja vireydestä huolimatta kaupunkilaiset voivat kokea tärkeäksi saada vaikuttaa myös laajemmin arvostettuun valtakulttuuriin ja sen julkisin varoin tuettuihin laitoksiin. Omaehtoisen toiminnan vakiintuneista kulttuuripalveluista erottaa usein myös se, että koska se perustuu vapaaehtoisuuteen, takeita pitkäjänteisyydelle ja toimintaedellytyksille ei ole samalla tavalla. Siispä myöskään pelkkä omaehtoisuuden tukeminen ei riitä kokonaisvaltaiseen osallisuuden kokemukseen, mitä tulee paikallisen kulttuurin omaksi kokemiseen.

Kulttuurisuunnitelman muita painopisteitä osallistamisen ohella ovat ammattitaitteen tukeminen, kulttuurin hyödyntäminen osana elinkeinoelämää ja kaupungin houkuttelevuuden lisääminen. Osallistamiselle on löydetty oma tilansa varsin ytimekkeestä ohjelmasta. Strategiana kulttuurisuunnitelma muodostaa muutenkin tasapainoisen kokonaisuuden, jossa ei ole keskitytty visioimaan vain yhtä vallitsevaa aihealuetta.

5.2 Kulttuurisuunnitelman osallistamisstrategia

Rakenteellisilta painotuksiltaan kulttuurisuunnitelma poikkeaa selkeästi lastenkulttuuripoliittisesta ohjelmasta ja kulttuuristrategiasta – toiminnan kontekstia ei esitellä ollenkaan, pääpaino on

⁶³ Särkelä-Kukko 2014, 44.

⁶⁴ Jyväskylän kulttuurisuunnitelma 2017, 7.

tulevaisuuden visioimisessa niin arvojen kuin tavoitteiden määrittelemisen kautta. Eniten tilaa onkin osoitettu pääkehittämiskohteille, joita on neljä:

- palvelujen kohdentaminen
- kulttuuritoimijoiden tilat ja niiden toiminnallinen kehittäminen
- elinkeinopolitiikka
- kulttuuri ammattina

Näistä kehittämiskohteista palvelujen kohdentaminen kytkeytyy selkeimmin osallistamiseen. Tavoitteena on profiloida ja tuottaa toimintaa kolmelle kohderyhmälle: kulttuuripalveluja vähän käyttäville, aktiivisille kuluttajille, ja lapsille ja nuorille⁶⁵. ”Palvelujen kohdentamisen” voi hahmottaa vaihtoehtoisena käsitteenä osallistamiselle, sillä osallistamiselle on tyypillistä panostaminen tiettyihin, pääasiassa eri tavoin marginalisoituneista tai muuten vähäosaisista ihmisistä koostuviin kohderyhmiin⁶⁶. Osallistamista käsitteenä on ehkä haluttu välttää sen negatiivisen latauksen takia, tai koska suunnitelmassa ei haluta kehystää palvelujen kohdentamista vain kulttuuriin vähän osallistuvia koskevana.

Suunnitelmassa huomioidaan nimittäin tarve kohdentaa palveluja myös jo valmiiksi aktiiviselle yleisölle. Kahdessa muussa kulttuuriohjelmassa tätä osallistamisen näkökulmaa ei tuoda esille, vaan aktivoinnin kohteeksi on asetettu nimenomaan palveluita vähän käyttävät. Kussakin kulttuuriohjelmassa aktiivinen harrastaja- ja kuluttajaryhmä hahmotetaan voimavarana, mutta vain kulttuurisuunnitelmassa heidänkin aktiivisuutensa tukeminen nostetaan tavoitteeksi.

Kulttuurielämässä tiiviisti mukana olevien aktivoiminen voikin osaltaan tukea myös kulttuuriin vähän osallistuvien ryhmien aktiivisuutta ja osallisuutta. Tätä on testattu muun muassa Käräyttäjäkaverikokeilussa. Hanke perustui tietoon siitä, että kun kynnyks osallistua on korkea, ystävän kutsu tapahtumaan koetaan maksuttomuutta ja jopa sopivia sisältöjä ratkaisevammaksi tekijäksi. Kokeilussa aktiivinen kulttuurin kuluttaja ja hänen korkeintaan satunnaisesti osallistuva, ”käräytetty” ystävänsä pääsivät osallistumaan maksuttomasti kulttuuritapahtumaan. Kokeilulla onnistuttiin herättämään kiinnostusta kulttuuriin, ja sillä oli myös lumipalloefekti – osa käräytetyistä osallistujista käräytti vuorostaan jonkun toisen tuttavansa.⁶⁷

Palvelujen kohdentamisen aktiivisille osallistujille voi merkitä heidän oman osallisuutensa syventymistä. Kulttuurisuunnitelmassa palveluiden kohdentaminen aktiivisille osallistujille

⁶⁵ Jyväskylän kulttuurisuunnitelma 2017, 12.

⁶⁶ Virolainen 2015b, 20.

⁶⁷ Eskola & Lindholm 2015.

merkitsee kuitenkin tiedon ja osallistumismahdollisuuksien laajempaa tarjontaa, eikä vaikkapa osallistumista kulttuuritoiminnan suunnitteluun tai kehittämiseen. Omaehtoinen toiminta on siis tässäkin ohjelmassa ainoa esille tuotu osallistumistapa, jossa yleisöllä on vaikuttamismahdollisuuksia.

Palvelujen kohdentaminen ei ole kulttuurisuunnitelman ainoa osallistamiseen liittyvä kehittämiskohde, vaan myös kulttuuritoimijoiden tilojen kehittäminen on sidoksissa kaupunkilaisten aktivoimiseen ja merkityksellisen osallistumiskokemuksen luomiseen. Aikaisemmissa ohjelmissa tilojen kehittäminen on etupäässä keino taata esteettömyys ja avoimuus erityisryhmille ja että monimuotoisen toiminnan kehitys on mahdollista tiloissa. Samat ajatukset toistuvat kulttuurisuunnitelmassa, mutta lisäksi tilojen halutaan toimivan laajemmin osana kaupunkilaisten arkea. Esimerkiksi teatterirakennusta visioidaan ”avoimeksi tilaksi – ympäri viikon ja vuorokauden, jotta mahdollisimman moni pääsisi nauttimaan Aallon arkkitehtuurista ja teatterin keskeisestä sijainnista myös näytösten ulkopuolella⁶⁸.”

Kahdessa muussa kehityskohteessa osallistaminen ja osallisuus eivät juurikaan tule näkyville. Elinkeinopoliitiikka kehityskohteena merkitsee kulttuurisuunnitelmassa kaupungin osallistumista myönteisen kulttuurille ja taiteelle myönteisen yrityskulttuurin luomiseen⁶⁹. Jyväskylän elinkeinoelämä hahmottuu kulttuurisuunnitelmassa julkisen ja yksityisen sektorin keskinäisenä tuotoksena, jossa ei ole tilaa yleisön vaikutukselle – ainakaan suoralla sellaiselle. Esimerkiksi kulttuurisuunnitelman peräänkuuluttamat avaukset digitaalisuuden, pelillisyyden, viihteen ja matkailun suhteen⁷⁰ jäävät yksinomaan kulttuurialan ammattilaisten tehtäviksi.

Ymmärrettävästi myös ammattitaide kehityskohteena painottuu kulttuuritoimijoiden, ei yleisön, tukemiseen. Toisaalta tämän kehityskohteen yhteyteen on kirjattu tavoite valistaa nuoria luovan työstä ja tehdä kulttuuritoimijoita heille tutuiksi⁷¹. Nämä ovat keinoja herättää kiinnostus ja luoda pohja kulttuuriosallistumiselle ja osallisuudelle. Ammattitaidetta ei myöskään hahmoteta muodostavan kulttuurielämää yksinään, vaan myös muiden osatekijöiden tärkeys kulttuurin kentällä noteerataan:

”Ammattimaisesti ja harrastajavoimin tehty taide täydentävät toisiaan ja siksi yhteistyötä tehdään 3. sektorin ja muiden vapaiden toimijoiden kanssa. Kaupungin kulttuuriyksiköt tarjoavat niin nuorille kuin

⁶⁸ Jyväskylän kulttuurisuunnitelma 2017, 16.

⁶⁹ Jyväskylän kulttuurisuunnitelma 2017, 21.

⁷⁰ Jyväskylän kulttuurisuunnitelma 2017, 21.

⁷¹ Jyväskylän kulttuurisuunnitelma 2017, 23.

*vanhemmillekin taide- ja kulttuurialan harrastajille ja ammattilaisille paikkoja kehittää itseään.”*⁷²

Tiivistä esitysmuodosta huolimatta kulttuurisuunnitelmassa ilmaistaan selkeä näkemys kulttuurin merkityksestä osana kaupunkilaisten elämää ja arkea, ja kulttuuriosallistumisen myönteisistä vaikutuksista elämänlaatuun. Strategiana kulttuurisuunnitelmaa leimaa kuitenkin toimenpide-ehdotusten vähäisyys. Palvelujen kohdentamiseksi ehdotetaan vain muutamia toimenpiteitä, joista kaikki perustuvat jo olemassa oleviin käytäntöihin ja palveluihin, kuten vapaaehtoisten kulttuuriluotsien hyödyntämiseen ja Kipinä-etuuteen⁷³.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tämän tutkielman puitteissa selvitin Jyväskylän kaupungin kulttuuriohjelmissa ilmaistuja näkemyksiä osallistamisesta ja sen painoarvosta osana kulttuuritoimen tehtäväkenttää. Lisäksi tarkastelin näkemyksiä siitä, miten kaupunkilaisten aktiivisuutta kulttuurin saralla kannattaa edistää, eli mitä osallistamisen käytännössä pitäisi olla.

Näiden tavoitteiden tutkimista voisi jatkaa seuraamalla niiden toteutumista ja vaikuttavuutta. Se valottaisi vielä enemmän osallistamisen merkitystä osana Jyväskylän kaupungin kulttuuritoimen tehtäväkenttää. Tässä tutkielmassa osallistamista lähestyttiin kunnan näkökulmasta, mutta myös kaupunkilaisten näkemyksiä aiheeseen voisi tutkia – kaipaavatko he osallistamista ja mitä se heille merkitsee? Kulttuuritoimen ja kaupungin asukkaan suhde vaikuttaa muutenkin mielenkiintoiselta tutkimuskohteelta, koska kunnallisen tason kulttuuripolitiikka on niin sanotusti lähempänä yksilöä kuin kansallisen tason päätöksenteko.

Lähestyin kulttuuriohjelmia tavoitteita viestivinä ja toimintaa ohjaavina asiakirjoina. Tätä lähtökohtaa tukivat ohjelmiin kirjatut kuvaukset niiden tarkoituksesta toimia päätöksenteon tukena. Strategiategsteille on ominaista kuitenkin myös toisenlainen, sanoittamaton viestinnällinen tehtävä, imagon rakentaminen⁷⁴. Koska julkiset asiakirjat ovat mahdollisuus kommunikoida potentiaalisesti laajalle lukijakunnalle, Jyväskylän kulttuurialan toimijoiden kannalta on kannattavaa luoda positiivinen kuva paikallisen kulttuurielämän tilasta ja tavoitteista. Tämän takia ohjelmien luomaan kuvaan ylevistä tavoitteista tai ongelmattomasta nykytilanteesta ei tulisi luottaa sokeasti. Tämän takia

⁷² Jyväskylän kulttuurisuunnitelma 2017, 23.

⁷³ Jyväskylän kulttuurisuunnitelma 2017, 12.

⁷⁴ Sorsa, Pälli, Vaara & Peltola 2010, 24.

kiinnitin huomiota siihen, mainitaanko ohjelmissa osallistavia toimenpiteitä, vai jäävätkö osallistamisstrategiat yksittäisten iskulauseiden tasolle.

Lisäksi tulkinnassa oli otettava huomioon monille strategiateksteille ominainen yleisyys ja tulkinnanvaraisuus. Tämän takia tutkin kulttuuriohjelmiä kokonaisuuksina, enkä irrottamalla mainintoja ja osuuksia osallistamisesta niiden kontekstista osana laajempaa asiakirjaa. Hahmottaessani osallistamisen merkitystä ja roolia ohjelmissa pyrin arvioimaan niiden näkyvyyttä ja käsittelyn syvyyttä suhteessa ohjelmien laajuuteen ja niiden muihin painopisteisiin.

Ohjelmissa annetaan niukasti informaatiota niiden laadintaprosessista. Tarkempia tietoja ohjelmien laadinnasta olisi voinut kartuttaa esimerkiksi haastattelemalla jotakuta työryhmän jäsenistä. Tämä olisi voinut auttaa arvioimaan syvällisemmin sitä, miten työryhmien kokoonpanot vaikuttivat ohjelmien sisältöön ja painopisteisiin. Toisaalta tämä olisi muuttanut tutkimusasetelmaa, sillä lähtökohtanani oli tutkia ohjelmia itsenäisinä luomuksina, jotka selittävät itse itsensä. Pyrin kuitenkin tuomaan esille ohjelmien kulttuuripoliittisen kontekstin ja työryhmien koostumuksen vaikutuksen ohjelmiin.

Osallistaminen tuodaan selkeästi esille kussakin ohjelmassa. Kaupunkilaisten aktiivisuus ja osallisuus nähdään toivottavina ilmiöinä. Osallistamisen käsittelyssä ohjelmien välillä on kuitenkin eroja, esimerkiksi kulttuuristrategiassa sen asema on marginaalinen, kun taas lastenkulttuuripoliittinen ohjelmassa pohditaan jatkuvasti, miten milläkin kulttuuritoimen osa-alueella kaupunkilaiset pystyttäisiin ottamaan mukaan toimintaan, tai ainakin huomioimaan. Pääasiassa ohjelmien missiot ja visiot osallistamiseen suhteen ovat kuitenkin yhteneväisiä.

Niissä kaikissa tuodaan esille kulttuurin potentiaali hyvinvoinnin edistämässä. Tämän takia osallistaminen nähdään keinona lisätä hyvinvointia kaupunkilaisten keskuudessa. Toisena toistuvana piirteenä esiintyy osallistamisen sosiaalinen merkitys, sillä kulttuuriosallistuminen hahmotetaan ohjelmissa syrjäytymistä torjuvana ja yhteisöjä yhteen tuovana voimana. Osallistamisen tavoitteena ei siis etupäässä ole herättää kiinnostusta kulttuuriin, vaan kulttuuri näyttäytyy pikemminkin osallistamisen välietappina kuin määränpäänä.

Myös osallistamisstrategiat ovat keskenään samankaltaisia. Osallistaminen rinnastetaan saavutettavuuden parantamiseen, minkä takia esitetyt toimenpiteet painottuvat osallistumisen mahdollistamiseen. Esille nostetaan tarjonnan monipuolistaminen, kulttuuritoiminnan tilojen kehittäminen esteettömiksi, muuntautuviksi ja avoimiksi sekä yhteistyöverkostojen kehittäminen. Myös omaehtoisen toiminnan mahdollistamista ja tukemista pidetään tärkeänä, koska ne tukevat

osallisuutta ja luovat monipuolisuutta kulttuurielämään. Osallistavat toimenpiteet ovat sidoksissa pääasiassa valmiiden palvelujen käyttämiseen ja tapahtumissa käymiseen.

Lisäksi osallistumista kulttuuritoimintaan pidetään ohjelmissa pääasiallisesti automaattisesti positiivisena kokemuksena yksilön kannalta. Huomioon ei oteta sitä, että se voi myös eristää ja vieraannuttaa kulttuurista ja kaupunkiyhteisöstä, jos kulttuuri ei tunnu omalta. Kaupunkilaisten aktiivisuutta ja palautetta pidetään ohjelmissa kulttuuritoimen kannalta arvokkaina voimavaroina, mutta niille ei näytä löytyvän tehokkaita kanavia. Niinpä kulttuuri näyttäytyy jonakin yleisön ulottumattomissa tuotettuna, johon se vaikuttaa pääasiassa torjumalla tai hyväksymällä tarjonnan. Tämä näyttäytyy myös kaksinapaisessa jaottelussa tuottajiin ja yleisöön. Kahtiajako saattaa rajoittaa avauksia siitä, miten monilla tavoilla kaupunkilaiset voisivat osallistua.

Osallistumisen ja aktiivisuuden muodot ovat jatkuvan muutoksen alla, etenkin digitalisaation ja Internetin mahdollistaessa uudenlaisia tapoja osallistua kulttuuritoimintaan sekä osanottajan että tuottajan roolissa. Mikäli kunnat ja muut kulttuurialan toimijat oppivat tunnistamaan ja hyödyntämään näitä uusia osallistumisen mekanismeja, kulttuuriohjelmissa suppeaksi osoittautunut kulttuurikäsite voisi laajentua. Laajan kulttuurikäsitteen käyttöönotolla näyttää olevan potentiaalia mahdollistaa osallistavien toimenpiteiden innovatiivinen kehittäminen, sillä se hälventää rajoja osallistujan ja järjestäjän, sekä arjen ja kulttuurin välillä. Se voisi myös parantaa arkisempien, kulttuuri- ja taidelaitoksista riippumattomien kulttuurikokemusten arvostusta ja ylipäättään hahmottamista osana kulttuuria, ja näin vahvistaa kulttuurista osallisuutta.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Jyväskylän kaupungin kulttuuristrategia vuoteen 2012. (2006)

Jyväskylän kulttuurisuunnitelma. (2017) Saatavilla
<https://www.jyvaskyla.fi/kulttuuri/kulttuurisuunnitelma>

Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittinen ohjelma (2005)

Tutkimuskirjallisuus

Heikkilä, R. (2015) Suomalainen maku ja kulttuurin kuluttamisen valikoituneisuus. Teoksessa: Lindholm, A. (toim.) *Ei-kävijästä osalliseksi. Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Helin, H. (2010) *Parasta ennen. Kuntien talouden kehityksestä 2000-luvulla*. Paras-ARTTU-ohjelman tutkimuksia nro 1. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Häyrynen, S. (2006). *Suomalaisen yhteiskunnan kulttuuripolitiikka*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kalvina, I. (2004). Searching for the Impacts of Cultural Participation. Teoksessa Ahponen, P., & Kangas, A. (toim.) *Construction of Cultural Policy*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kangas, A., & Pirnes, E. (2015) Kulttuuripoliittinen päätöksenteko, lainsäädäntö, hallinto ja rahoitus. Teoksessa Heiskanen, I., Kangas, A., & Mitchell, R. (toim.) *Taiteen ja kulttuurin kentät: Perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö* (2. uudistettu laitos.). Helsinki: Tietosanoma.

Kulttuuriavustukset. Jyväskylän kaupungin verkkosivut.

<https://www.jyvaskyla.fi/avustukset/kulttuuriavustukset> Viitattu 19.2.2020

Kulttuuripalvelut. Jyväskylän kaupungin verkkosivut

<https://www.jyvaskyla.fi/avustukset/kulttuuriavustukset> Viitattu 19.2.2020

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta (kumottu) 1992/728

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1992/19920728> Viitattu 20.2.2020

Lindholm, A. (2015a). Ei-kävijät yleisötutkimuksen läpivalaisussa. Teoksessa Lindholm, A. (toim.) *Ei-kävijästä osalliseksi. Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

- Lindholm, A. (2015b) Johdanto. Teoksessa Lindholm, A. (toim.) *Ei-kävijästä osalliseksi. Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Lindholm, A. (2015c) Johtopäätökset: voiko ei-kävijöitä osallistaa? Teoksessa Lindholm, A. (toim.) *Ei-kävijästä osalliseksi. Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Mäkinen, K. (2004) Citizenship, Culture and Sense of Togetherness. Teoksessa Ahponen, P., & Kangas, A. (toim.) *Construction of Cultural Policy*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Nislin, M., & Sorjonen, H. (toim.) (2012). *Aakkoset sivistystoimeen* (2. uud. p.). Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Sorsa, V., Pälli, P., Vaara, E., & Peltola, K. (2010). *Strategia mahdollisuutena ja rajoitteena kuntaorganisaatiossa: Kielestä, kommunikaatiosta ja vallasta*. Helsinki: Svenska handelshögskolan.
- Suomen perustuslaki 1999/731 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> Viitattu 20.2.2020.
- Särkelä-Kukko, M. (2014). Osallisuuden eriarvoistuminen ja eriarvoistuminen. Teoksessa Jämsén, A., Pyykkönen, A., & Reittu-Kuurila, N. (toim.) *Osallisuuden jäljillä*. Joensuu: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys.
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Valli, R., Valli, R., Aaltola, J., & Herkama, S. (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 2, näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5., uudistettu ja täydennetty painos). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Virolainen, J. (2015a) Kulttuuripoliittinen näkökulma osallistumiseen. Teoksessa Lindholm, A. (toim.) *Ei-kävijästä osalliseksi: Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Virolainen, J. (2015b). *Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset: Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö.
- Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus kulttuuripoliitikassa. Cuporen tietokortteja 3, 2017 <https://www.cupore.fi/fi/tietokortit/tietokortti-3-yhdenvertaisuus-ja-saavutettavuus-kulttuuripoliitikassa> Viitattu 12.3.2020

LIITE 1: kulttuuriohjelmien työryhmät

Jyväskylän seudun lastenkulttuuripoliittisen ohjelman työryhmä

puheenjohtaja Jukka Louhivuori (Jyväskylän kulttuurilautakunta)

sihteeri ja ohjelman kirjoittaja Tarja Pääjoki (Kulttuurialta/tutkimus)

Arja Seppälä (Jyväskylän kulttuurilautakunta)

Leena Kruuti (Jyväskylän kaupunginkirjasto)

Sirpa Turpeinen (Museot)

Helvi Kangas (Lasten teatteriharrastustoiminta ja monitaiteiset projektit)

Eino Leisimo (Opetustoimi, Jyväskylän kaupunki)

Päivi Yli-Jaskari (Päivähoito, Jyväskylän kaupunki)

Lea Vuorilampi-Kalmari (Sivistyslautakunta, Jyväskylän maalaiskunta)

Marja-Kaisa Miilumäki (Kirjasto, Jyväskylän maalaiskunta)

Jarmo Laaksonen (Jyväskylän maalaiskunnan lasten ja nuorten kuvataidekoulu)

Reija Holm (Kulttuurialta, Jyväskylän maalaiskunta)

Anne Patrikainen (Sivistyslautakunta, Muurame)

Marja-Liisa Mutka (Kirjasto, Uurainen)

Jyväskylän kulttuuristrategia vuoteen 2012 -työryhmä

Ensimmäinen kokoonpano, keväästä 2004 helmikuuhun 2005

puheenjohtaja Hannu Hakala (vs. kulttuuritoimenjohtaja, kaupunginteatterin hallinto- ja talousjohtaja)

sihteeri Sakarias Sokka (kulttuuripoliittikan tutkija, jäsen syyskuusta 2004 alkaen)

Jukka Louhivuori (musiikkikasvatuksen professori)

Joonas Paananen (JELMU:n toiminnanjohtaja)

Pekka Saarela (TaiK:n koulutus- ja kehittämiskeskuksen johtaja)

Bo Lönnqvist (etnologian professori, jättäytyi työryhmästä syksyllä 2004)

Anita Kangas (kulttuuripoliittikan professori)

Anne Sandelin (Jyväskylän kaupungin asemakaava-arkkitehti)

Toinen kokoonpano, nimitetty helmikuussa 2005

puheenjohtaja Jukka Louhivuori (kulttuuri- ja nuorisolautakunnan puheenjohtaja)

sihteeri Sakarias Sokka (kulttuuripolitiikan tutkija)

Joona Paananen (JELMU:n toiminnanjohtaja)

Anita Kangas (kulttuuripolitiikan professori)

Anne Sandelin (Jyväskylän kaupungin asemakaava-arkkitehti, jäsen 31.8.2005 saakka)

Hannu Hakala (kaupunginteatterin hallinto- ja talousjohtaja)

Pauliina Holm (intendentti, kulttuuri- ja nuorisolautakunnan varapuheenjohtaja)

Elli Ojaluo (kaupungin kulttuuritoimenjohtaja)

Jyväskylän kulttuurisuunnitelman työryhmä

Ari Karimäki (palvelujohtaja)

Emma Anttila (Jyväskylän Sinfonian intendentti)

Heli-Maija Voutilainen (museotoimenjohtaja)

Hilkka Hyttinen (teatterinjohtaja)

Marita Kajander (vs. kulttuuri- ja kehittämispäällikkö)

Seija Laitinen-Kuisma (kirjastotoimenjohtaja)

Sini Louhivuori (kansalaisopiston rehtori)

Antti Laukkarinen (viestintäpäällikkö)

Mari Aholainen (kulttuuri- ja kehittämispäällikkö, jättäytyi työryhmästä opintovapaalle jäädessään)

lisäksi kulttuurisuunnitelman koostamiseen osallistui Heidi Jäntti (harjoittelija, kulttuuripolitiikan opiskelija)